

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора наук з фізичного виховання та спорту, професора Пангелової Наталії Євгенівни на дисертаційну роботу Мамедової Інни Степанівни за темою «Формування мотивації учнів середніх класів до різних видів рухової активності в системі фізичного виховання», подану до разової спеціалізованої вченої ради Національного університету фізичного виховання і спорту України для захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 017 – Фізична культура і спорт

Актуальність дисертаційної роботи. Зміна соціально-економічної ситуації в Україні, сучасні виклики сьогодення (військовий стан в країні, пандемія COVID-19 та ін.) обумовили зниження рухової активності школярів. Відомо, що серед чинників, які забезпечують якість і тривалість життя людини саме оптимальній руховій активності належить провідне місце. Особливе значення реалізація біологічної потреби у рухах має для своєчасного фізичного і психічного розвитку у дитячому і підлітковому віці.

У теперішній час, як зазначають науковці, провідною стратегією ідеології освіти в Україні є орієнтація на розвиток особистості школяра, що передбачає таку організацію його діяльності, яка максимально спрямована на фізичне, інтелектуальне, морально-етичне вдосконалення підростаючого покоління.

Разом з тим, успіх будь-якої діяльності залежить не тільки від здібностей і рівня знань особистості, але і від її бажання, прагнень досягти високих результатів, тобто, від мотивації. Водночас, результати досліджень провідних фахівців свідчать про низький рівень мотивації дітей до організованих занять фізичними вправами в умовах закладів загальної середньої освіти.

Необхідно зазначити, що були здійснені певні позитивні кроки у напрямі вдосконалення системи шкільного фізичного виховання. Зокрема, до програми з фізичної культури базової школи було введено додаткові варіативні модулі з різних видів спорту (більше 40) з метою підвищення інтересу школярів до уроків фізичної культури і позаурочних занять. Але, головною умовою формування змістового наповнення предмета «Фізична культура» є врахування інтересу і бажання учнів займатися тими або іншими видами рухової активності, тобто, з'ясування пріоритетних варіативних модулів, які будуть застосовуватися у роботі з певним контингентом учнів. У цьому зв'язку, вивчення особливостей структури особистісних мотивацій учнів 5-9 класів до занять різними видами рухової активності є доцільним і своєчасним, що зумовлює актуальність дисертаційного дослідження І.С. Мамедової.

Мета роботи полягає в обґрунтуванні та розробці організаційно-педагогічних умов формування мотивації дітей середнього шкільного віку до різних видів рухової активності в системі фізичного виховання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до Плану науково-дослідної роботи Національного університету фізичного виховання і спорту України на 2016–2020 рр., згідно з темою кафедри теорії і методики фізичного виховання 3.1

«Теоретико-методичні основи вдосконалення програмно-нормативних засад фізичної підготовки дітей, підлітків і молоді» (номер державної реєстрації 0116U001626) та Плану науково-дослідної роботи Національного університету фізичного виховання і спорту України на 2021-2025 рр., згідно з темою кафедри теорії і методики фізичного виховання 3.3 «Удосконалення системи педагогічного контролю фізичної підготовленості дітей, підлітків і молоді в закладах освіти» (номер державної реєстрації 0121U108938). Внесок дисертантки, як співвиконавця теми, полягав у науковому обґрунтуванні та розробці організаційно-методичних умов формування мотивації учнів середніх класів до різних видів рухової активності в системі фізичного виховання.

Наукова новизна роботи полягає у тому, що:

- вперше на основі факторного аналізу структурних складників, що визначають фізичний стан і рухову активність учнів середнього шкільного віку різних територіальних локацій визначено доступні, інформативні показники, що несуть не тільки об'єктивну інформацію щодо фізичних кондицій, самооцінки фізичного розвитку, але й підвищують мотивацію до використання різних видів рухової активності в урочних та позаурочних заняттях;

- вперше визначено прогностичну модель здоров'я та фактори індивідуального його ризику у дівчат та хлопців середнього шкільного віку з урахуванням рухової активності та інших супутніх чинників;

- вперше визначено модель формування безпечного та здорового освітнього середовища для надання якісних освітніх послуг, популяризації рухової активності, збереження здоров'я учнів та формування у них навичок здорового способу життя; стан умов освітнього середовища для реалізації модульного підходу на уроках фізичної культури в закладах загальної середньої освіти різної територіальної локації;

- вперше визначено: динаміку мотиваційних пріоритетів до різних видів рухової активності школярів з 5-го по 9-й клас, що змінюється залежно від організаційно-методичних засад фізичного виховання в закладах загальної середньої освіти; лімітуючі і стимулюючі фактори до занять різними видами рухової активності в системі урочних і позаурочних занять для різних вікових груп школярів 5-9 класів, які мешкають в міській і сільській місцевостях; структуру мотивів та інтересів школярів 11-15 років до занять руховою активністю в урочних та позаурочних формах, яка змінюється у процесі вікового розвитку, статевої належності й територіальної локації ступінь впливу комунікативних складових, конфігурації сімейних виховних чинників на формування інтересу дітей середнього шкільного віку до рухової активності;

- отримані дані розширили уявлення про рухову активність учнів середніх класів в умовах освітнього середовища за комплексом показників серед яких: виконання ранкової гімнастики; пересування до школи пішки чи транспортом; активність на уроках; відповіді на уроках біля дошки та стоячи; виконання фізкультурних хвилинок; активності на перервах; залучення та активність на уроках фізичної культури; участь у шкільних або позашкільних спортивних секціях; прогулянки на свіжому повітрі;

- отримали подальший розвиток дані: про значущі чинники, що

впливають на вибір видів рухової активності в позашкільних закладах фізкультурно-спортивного напрямку; щодо соціальних та педагогічних чинників (проведення вільного часу в контексті активного та пасивного відпочинку, ставлення до занять фізичною культурою, спортивної компетентності) для здійснення організованих заходів, спрямованих на залучення дітей до занять руховою активністю; щодо рівня самооцінки фізичного розвитку особистості учнів середнього шкільного віку (за складовими: здоров'я, координація рухів, фізична активність, структурність тіла, спортивні здібності, фізичне «Я», зовнішній вигляд, сила, гнучкість, витривалість) для здійснення організованих заходів, спрямованих на залучення до занять руховою активністю.

У цьому зв'язку можна зазначити, що представлена робота містить нові наукові дані.

Практичне значення роботи в тому, що розроблені організаційно-педагогічні умови, що дозволяють здійснювати освітній процес з вирішенням поставлених завдань, у тому числі – формування ціннісного ставлення до фізичної культури і спорту у підлітків.

Результати дослідження можуть бути використані вчителями фізичної культури закладів загальної середньої освіти, тренерами спортивних секцій, керівниками гуртків, координаторами активних парків.

Основні положення, висновки та результати дослідження впроваджено:

– у практику діяльності опорного закладу освіти «Волошинівського ліцею імені героя України Руслана Лужевського» Баришівської селищної ради (акт впровадження від 8 вересня 2023 р.);

– у практику діяльності Чернівецького ліцею № 18 Чернівецької міської ради (акт впровадження від 2 жовтня 2023 р.);

– у програму заходів фізкультурно-оздоровчої діяльності серед населення Київського обласного центру фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх» (акт впровадження від 25 вересня 2023 р.);

– в освітній процес підготовки студентів спеціальності 014 Середня освіта (Фізична культура) Національного університету фізичного виховання і спорту України для вдосконалення змісту навчальних дисциплін «Педагогічна діагностика якості навчання у фізичній культурі» (акт впровадження від 20 лютого 2023 р.) і «Теорія і методика фізичного виховання» (акт впровадження від 20 лютого 2023 р.).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Усі наукові положення, висновки і рекомендації, які сформульовані у дисертації, достатньою мірою обґрунтовані експериментальними даними, відповідають меті та завданням роботи. Ступінь вірогідності отриманих результатів забезпечується тривалістю та кількістю експериментальних досліджень, використанням у роботі сучасних методів, які відповідають вимогам спортивної та наукової метрології, застосуванням адекватного завданням комплексу діагностичної апаратури.

Достовірність отриманих результатів забезпечується адекватністю методів меті і завданням роботи, достатнім обсягом і репрезентативністю

емпіричного матеріалу.

Це забезпечує високий рівень наукової обґрунтованості положень, які розроблені в дисертації.

Характеристика основних положень роботи. Матеріали дисертаційного дослідження викладено на 274 сторінках тексту комп'ютерного набору державною мовою, з них 202 сторінки основного тексту. У структурі дисертаційної роботи виділено: анотацію двома мовами, зміст, перелік умовних позначень та скорочень, вступ, п'ять розділів та висновки до них, загальні висновки, практичні рекомендації, список використаних джерел, додатки. Цифровий матеріал дисертації ілюстровано 60 таблицями та 14 рисунками. Список використаних джерел складається з 216 найменувань (з них 60 англійською мовою).

У *вступі* обґрунтовано актуальність роботи, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, методи, розкрито наукову новизну та практичну значущість отриманих результатів, окреслено особистий внесок автора, наведено дані щодо апробації роботи та впровадження отриманих результатів у практику, зазначено кількість публікацій.

У *першому розділі дисертаційної роботи «Теоретико–методологічні засади використання різних видів рухової активності учнівською молоддю»* автором представлені результати аналізу науково-методичної літератури з проблеми дослідження, а саме: висвітлений стан фізичного здоров'я, культури рухової активності і вмотивованості до неї сучасних школярів України; надана характеристика ініціативам з популяризації рухової активності в міжнародній практиці; представлені дані щодо структури і змісту програм з фізичного виховання різних країн, особливостей їх реалізації.

Автор зазначає, що у багатьох країнах світу є приклади успішної розробки і реалізації різноманітних комплексних програм, основною метою яких є підвищення рівня рухової активності населення, які доцільно застосовувати в Україні.

Аналіз сучасного стану системи шкільної освіти в Україні, проведений здобувачкою свідчить про певні позитивні зміни. Зокрема, впроваджено концептуально нову модельну програму з фізичної культури, основною метою якої є формування в учнів стійкої мотивації щодо збереження власного здоров'я.

Вивчення особливостей функціонування систем шкільного фізичного виховання в різних країнах світу дозволить отримати позитивний досвід для вдосконалення національної системи фізичного виховання у закладах загальної середньої освіти.

Результати теоретичного дослідження 1 розділу висвітлені у 5 публікаціях автора.

У *другому розділі «Методи та організація дослідження»* представлено опис методів (теоретичний аналіз і узагальнення даних літературних джерел; антропометричні; соціологічні; методика прогнозування здоров'я підлітків; методи оцінки рухової активності; педагогічні методи (спостереження, експерименти, тестування); психологічні; математичної статистики), які

використовувалися під час проведення дослідження відповідно до його мети, завдань, об'єкту, предмету. Наведено також опис етапів організації та проведення дослідження.

У *третьому розділі «Характеристика детермінант фізичного стану учнів середнього шкільного віку»* за результатами самооцінки рухової активності учнів 5-9 класів в навчальний і позанавчальний час авторка констатує, що визначено зниження загальної рухової активності хлопців та дівчат 5-х, 7-х та 9-х класів, що зумовлено зростанням частки підлітків, які надають перевагу пасивному відпочинку та проявляють низьку активність на уроках, а також під час здійснення фізкультурно-спортивної діяльності. Така картина свідчить про відсутність мотивації до свідомого підвищення частки своєї рухової активності. Визначено зниження середнього інтегрального рівня рухової активності як у загальних групах дослідження, так і групах за гендерними ознаками, при цьому, середня рухова активність хлопців була дещо вища, ніж у дівчат.

За результатами самооцінки фізичного розвитку відмічено про її завищення у дівчат 5-х класів сільських і міських шкіл (81,25 % і 80 %). У розрізі порівняння за класами, спостерігається скорочення частки дівчат з завищеною самооцінкою в 7-х і 9-х класах та зміщення акценту в сторону високої і середньої самооцінки, незалежно від місця проживання й середовища впливу.

Розглядаючи дані самооцінки фізичного розвитку, в розрізі розподілу когорти, завищена оцінка у хлопців сільських шкіл визначає тенденцію до зниження і збільшення частки з високим і середнім рівнями самооцінки фізичної розвитку. У представників міських шкіл ця тенденція більш виражена з планомірним виділенням високого рівня самооцінки фізичного розвитку.

Рівень фізичної підготовленості дівчат 5-х, 7-х та 9-х класів сільських і міських шкіл дозволив визначити, що найбільші темпи приросту спостерігалися у силових, швидкісно-силових показниках, швидкості, що свідчить про наявність та зв'язок з сенситивними періодами їх розвитку. Отримані дані дають підставу говорити про доцільність планування педагогічних дій вибіркової спрямованості для оптимізації процесу фізичної підготовки.

Рівень фізичної підготовленості хлопців 5-х, 7-х та 9-х класів сільських і міських шкіл, дозволив визначити позитивну вікову динаміку у показниках переважної більшості рухових тестів, але найбільші темпи приросту зафіксовано у хлопців 7 класу за швидкістю, координаційними та швидкісно-силовими здібностями. Різниця статистично значуща, за результатами тестування, спостерігаються у хлопців та дівчат міських і сільських закладів середньої загальної освіти, з вищими результатами у більшості тестів представників сільської місцевості ($p < 0,05$).

Моніторинг рівня фізичної роботоздатності учнів сільських і міських шкіл визначив ситуаційну, для наших досліджень, тенденцію коливань у співвідношенні за рівнями фізичної роботоздатності.

Результати досліджень, які представлені у 3 розділі були опубліковані у 5 статтях авторки.

У четвертому розділі «**Організаційно-методичні особливості формування рухової активності учнів середнього шкільного віку в умовах освітнього середовища**» представлені результати факторного аналізу структурних складників, які визначають фізичний стан і рухову активність підлітків різних територіальних локацій. Здобувачка констатує, що визначені загальні тенденції впливу, взаємозв'язків показників самоопису фізичного розвитку обстежених і розвитку фізичних якостей дітей середнього шкільного віку, рухової активності, мотивів і інтересів, залежно від територіальної локації, що є об'єктивним джерелом інформації при забезпеченні необхідних організаційно-методичних умов формування сталої мотивації до рухової активності в освітньому середовищі.

Проведена оцінка ризику для здоров'я у групах дівчат та хлопців міських та сільських шкіл за визначеними прогностичними коефіцієнтами свідчить, що прогностична наявність ризиків зниження здоров'я у дівчат міських шкіл – нижча (58,82 %), при порівнянні з даними дівчат сільських шкіл, де показник склав 60,42 %. У дівчат сільських шкіл відсутність ризику зниження здоров'я відмічено у 39,58 % опитаних, що на 1,6 % нижче, ніж у дівчат міських шкіл (41,18 %). Наявність ризиків зниження здоров'я у хлопців міських шкіл нижча (53,73 %), у порівнянні з даними хлопців сільських шкіл, де показник склав 54,35 %. У хлопців міських шкіл відсутність ризику зниження здоров'я відмічено у 46,27 % опитаних, у сільських школах – 45,65 % хлопців.

На основі отриманих даних авторкою була розроблена модель організаційно-педагогічних умов для реалізації рухової активності дітей середнього шкільного віку в освітньому середовищі містить мету, принципи фізичного виховання та дозвілєвої діяльності; організаційно-педагогічні та соціально-педагогічні умови; включає три рівні інтервенцій: структурний, реалізаційний і результативно-оціночний та критерії ефективності.

Структурний рівень включає вивчення освітнього середовища об'єкту, оцінку матеріально-технічної бази, кадрового, програмно-методичного забезпечення закладів загальної середньої освіти; вивчення особливостей контингенту шляхом визначення мотивів та інтересів школярів до видів рухової активності, вивчення структури та змісту їхньої діяльності у вільний час, дослідження особливостей детермінант визначаючих стан здоров'я обстежуваного контингенту. Реалізаційний рівень містить інтервенції з планування фізкультурно-масових заходів, традиційних загальношкільних фізкультурно-оздоровчих і спортивних в системі урочних та позаурочних заняттях. Результативно-оціночний включає оцінку її ефективності, аналіз результатів застосування та корекцію змісту та завдань. Критеріями ефективності визначено: покращення показників фізичного стану, психічного здоров'я, когнітивних навичок; (поведінка, академічна успішність, концентрація уваги); підвищення рівня фізичної підготовленості та рухової активності.

Результати досліджень, які представлені у 4 розділі, висвітлені у 5 публікаціях автора.

У п'ятому розділі «**Аналіз та узагальнення результатів дослідження**» представлені підсумки дисертаційної роботи. У результаті дослідження

отримано три групи даних, які підтверджують, доповнюють та розширюють вже існуючі розробки, й абсолютно нові результати дослідження.

Наведені *практичні рекомендації* можуть бути використані вчителями фізичної культури для оптимізації процесу фізичного виховання базової школи закладів загальної середньої освіти.

У *висновках* дисертації викладені основні результати роботи, кількісні та якісні показники здобутих результатів.

Повнота викладення матеріалів у роботах, які опубліковані автором. Наукові результати дисертації висвітлені в 14 наукових публікаціях: 8 статей у наукових виданнях з переліку наукових фахових видань України; 5 публікацій апробаційного характеру; 1 публікація, яка додатково відображає наукові результати дисертації.

Апробація результатів дослідження. Основні результати наукових пошуків і практичних доробків дисертаційної роботи оприлюднено у доповідях: на XIII, XIV, XV Міжнародних конференціях молодих учених «Молодь та олімпійський рух» (Київ, 2020-2022); I і II Всеукраїнських наукових конференціях «Перспективи розвитку фізичної культури і спорту у закладах освіти» (Луцьк, 2022-2023); Міжнародній науково-практичній конференції «Основні напрямки розвитку фізичної культури, спорту, фізичної терапії та ерготерапії» (Дніпро, 2022); науково-практичних конференціях та круглих столах кафедр теорії і методики фізичного виховання (2020-2023).

Загалом дисертаційна робота Інни Степанівни Мамедової «Формування мотивації учнів середніх класів до різних видів рухової активності в системі фізичного виховання» викладена державною мовою із дотриманням наукового стилю, що відзначається адекватним застосуванням термінологічного апарату. Робота характеризується цілісністю, тематичною повнотою та розкриттям головної наукової ідеї автора. Представлені у роботі наукові та практичні положення логічні та достатньо обґрунтовані. Викладені ідеї та розробки, що належать співавторам чи іншим авторам, або критичний аналіз наукових поглядів інших дослідників мають посилання на відповідні джерела.

Порушень академічної доброчесності не виявлено.

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу, вважаємо за доцільне звернути увагу на деякі зауваження:

1. У першому розділі, на нашу думку, необхідно було б подати тлумачення основним дефініціям дисертаційного дослідження – «мотивація», «різні види рухової активності». Крім того, розкриваючи структуру мотивів та інтересів підлітків до занять фізичною культурою і спортом, а також – їх загальнокультурних інтересів доцільним було б зробити аналіз досліджень цієї проблематики за останні роки.
2. Проведений Вами аналіз щодо рухової активності учнів базової школи міської та сільської місцевості, свідчить про те, що в учнів міських шкіл рівень рухової активності є вищим, ніж в учнів сільських шкіл (С. 102). Це є досить парадоксальним, адже у сільській місцевості існує низка чинників, що сприяють

підвищенню рівня рухової активності підлітків (допомога батькам по господарству; робота в саду, городі; у більшості випадків піше пересування до школи та ін.). Яким чином можна пояснити даний факт?

3. У таблиці 3.36 (С. 148) представлені варіативні модулі на уроках фізичної культури учні сільських і міських шкіл. Зазначено, що одним з модулів у сільській школі є «Плавання». Однак, у таблиці 3.37 (С. 149), зазначено, що для реалізації модуля «Плавання» у сільській школі немає умов. Чим можна пояснити цю невідповідність?
4. У підрозділі 4.1 (С. 154-177) необхідно було б здійснити верифікацію факторів фізичного стану і рухової активності всіх досліджуваних статево-вікових груп учнів різних локацій з метою виявлення спільних тенденцій і, на цій основі визначення оптимальних шляхів формування їх мотивації до занять різними видами рухової активності.
5. Необхідно відмітити перевантаженість тексту таблицями (60), що у певній мірі ускладнює сприйняття представленої інформації.

Вказані зауваження не знижують наукової цінності роботи та не заперечують отриманих наукових результатів, що у сукупності розв'язують важливе науково-прикладне завдання, мають істотне значення для вдосконалення системи фізичного виховання підлітків у закладах загальної середньої освіти.

Висновок. Дисертаційна робота І.С. Мамедової «Формування мотивації учнів середніх класів до різних видів рухової активності в системі фізичного виховання» є самостійною завершеною науковою працею, має наукову новизну і відповідає вимогам Наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017р. №40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України від 31.05.2019р №759) та «Порядку присудження доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затверженому Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022р. №44, а її авторка Інна Степанівна Мамедова заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 017- Фізична культура і спорт.

Доктор наук з фізичного виховання та спорту,
професор, завідувач кафедри теорії та методики фізичного виховання і спорту Університету Григорія Сковороди в Переяславі

Підпис: Наталія ПАНГЕЛОВА

Засвідчую:

Нач. ВК: *В. М. Манасенко*